

Putokazi za govor o nadi (ufanju) u kontekstu Pavlove Poslanice Rimljanima

Ivan BENAKOVIĆ

profesor Svetog pisma
na Katoličkom bogoslovnom
fakultetu u Đakovu i
povjerenik Đakovačko-osječke
nadbiskupije za biblijski
pastoral

● Molitva na početku biblijskog susreta

Gospodine Isuse Kriste, daruj nam snagu svoga Duha da možemo oslušivati Tvoju svetu Riječ te ju prihvaćati svojim umom i svojim srcem. Ne daj da obezvrijedimo poticaje koje nam upućuješ putem svoje riječi. Oraspoloži nas stoga za ponizno oslušivanje Tvoga govora i daruj nam ustrajnost na tome putu. To molimo Tebe koji živiš i kraljuješ u vijeke vjekova. Amen.

1. Izabrani biblijski ulomak iz *Poslanice Rimljanima*

¹ Opravdani dakle vjerom, u miru smo s Bogom po Gospodinu našem Isusu Kristu.

² Po njemu imamo u vjeri i pristup u ovu milost u kojoj stojimo i dičimo se nadom slave Božje.

³ I ne samo to! Mi se dičimo i u nevoljama jer znamo: nevolja rađa postojanošću, ⁴ postojanost prokušanošću, prokušanost nadom.

⁵ Nada pak ne postiđuje. Ta ljubav je Božja razlivena u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan!

(Rim 5,1-5)

Što činimo dok slušamo (čitamo) biblijski tekst?

- Zapažamo prije svega koje osjećaje u nama budi čitanje, odnosno slušanje jednog biblijskog teksta.
- Tko govori i kome se obraća?
- Što govori tekst?
- Koja se pitanja rađaju u meni dok čitam tekst?
- Zašto bi netko uopće napisao ovaj tekst – s kojom je namjerom sastavljen?

- *Dovodi li tekst mene osobno u pitanje – moje postupke, moj život...?*
- *Označi bojama subjekte i objekt radnje u tekstu; izmjeni mjesta i likova; označi upravni govor i sl.*

2. Biblijsko-teološka refleksija kao temelj za razumijevanje teksta u Rim 5,1-5

2.1. Pavlovski govor o nadi u kontekstu Novog zavjeta¹

Želi li se promišljati o nadi u kontekstu Novoga zavjeta vrlo brzo će se uočiti kako je taj govor ustvari obilježen pavlovskim govorom o nadi. Bilo *protopavlovske*, bilo *deuteropavlovske* poslanice, a na jednak način i pastoralne poslanice, obiluju govorom o nadi.² Ipak, važno je uočiti razlike u govoru o nadi u autentičnim, tj. *protopavlovskim* spisima te drugotnim ili *deuteropavlovskim* spisima.

Prije svega, vrijedi reći kako se uočava da je u *protopavlovskim* spisima govor o nadi usredotočen više na prostorno-vremensku perspektivu iščekivanja zajedništva s Kristom.³ Ili pak drugim riječima, Pavlov govor o nadi na neki je način jednak govoru o vjeri u susret sa Isusom Kristom, i to na jednoj konačnoj i apsolutnoj razini, jer vjernik već sada u vjeri živi taj odnos.⁴ Tako, primjerice, Pavao u Poslanici Rimljanima ocrtava lik Abrahama kao model idealnog vjernika jer je Abraham onaj koji je povjerovao u nadi (usp. Rim 4,18).⁵ Nada je tako usmjerena na ono što nije moguće vidjeti, ali se istome pristupa u nadi, tj. živoj vjeri (usp. Rim 8,24). Drugim riječima, život u nadi je život strpljivog iščekivanja onoga što ne pripada svijetu koji je moguće okom vidjeti (usp. Rim 8,25; 1Sol 1,3).

¹ Ovo promišljanje, odnosno skica za rad jedne biblijske katehetske skupine, velikim se dijelom temelji na članku pod naslovom »Kršćanska nada kroz prizmu Pavlova korpusa biblijskih spisa«, koji će biti objavljen u međunarodnom katoličkom časopisu *Communio*, u prvom broju 2025. godine. U njemu će se na još jasniji način prikazati smisao Pavlova i novozavjetnog govora o nadi.

² Bibličari Pavlove spise dijele na protopavlovske, tj. autentične pavlovske spise: 1Sol, 1-2Kor, Gal, Rim, Flm, Fil te deuteropavlovske spise: Ef, Kol, 2Sol. Pastoralnim poslanicama nazivaju se Prva i Druga poslanica Timoteju i Poslanica Titu te se ne smatraju autentičnim Pavlovim spisima. Više o razlikama između ova dva korpusa spisa vidi u: A. PITTA, *L'evangelo di Paolo. Introduzione alle lettere autoriali*, Torino, 2013.; J. TOLENTINO MENDONÇA, *Metamorfosi necessaria. Rileggere san Paolo*, Milano, 2023., 59-68.; A. POPOVIĆ, *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta sa statistikom grčkih riječi*, Zagreb, 2016., 66.

³ Usp. B. MAYER, ἐλπίς, ἰδος, ἡ *elpis*, 438-439, u: R. H. BALZ – G. SCHNEIDER, ur., *Exegetical dictionary of the New Testament*, 1, Grand Rapids (MI), 1990., 437-441.

⁴ Usp. *Isto*, 438-439.

⁵ Usp. R. PENNA, *Lettera ai Romani. Introduzione, versione, commento. Volume unico*, Bologna, 2010., 340-343.

U najstarijem novozavjetnom spisu koji je upravo Pavlov spis, a riječ je naravno o Poslanici Solunjanima, nada je zajedno s vjerom i ljubavlju karakteristika kršćanskog življenja u tijelu, kako je vidljivo, primjerice, u Sol 1,3 i 5, 8. Na jednak način o temeljnoj kršćanskoj trijadi, odnosno trima stožernim krepostima za život kršćana, Pavao progovara i u Prvoj poslanici Korinćanima. U Kor 13,13 vjera, nada i ljubav su vrline koje kršćaninu potpomažu tijekom njegova prostorno-vremenskog žića u tijelu.⁶

Nada je u Poslanici Rimljanima povezana i s jednom od temeljnih Pavlovih teoloških tema, a to je govor o opravdanju. Oni koji su opravdani Kristovim djelom umiranja na križu te slavnim uskrsnućem, primili su milost da žive u nadi buduće slave s Kristom (usp. Rim 5,1s; 2Sol 2,16).⁷ Takva nada ne može uminuti niti postidjeti kršćane jer oni već žive učinke onoga što je Krist učinio te Pavao to eksplicitno naglašava u Poslanici Rimljanima kad tvrdi da je ljubav Božja razlivena u srcima vjernika jer su pomireni i opravdani s Bogom po spasiteljskom djelu Isusa Krista (usp. Rim 5,1s).⁸

Vidljivo je, dakle, kako je Pavlov govor o nadi usko povezan s govorom o spasenju, odnosno o opravdanju vjernika. Kršćanin tako pomiren s Bogom žrtvom Isusa Krista živi u nadi te je lišen osude (usp. 1Sol 5). On tako iščekuje potpuno zajedništvo s Bogom, odnosno potpuno očitovanje Božje pravednosti. To je onda ujedno i objekt kršćanske nade kako Pavao navodi u Gal 5,5.⁹ Može se tako zaključiti kako Pavao u svojim autentičnim spisima, kao što su Rimljanima ili pak Galaćanima, govor o nadi smješta na neki način u prostor napetosti između već primljenog dara opravdanja s Božje strane, odnosno dara spasenja po Kristu, kako je vidljivo u Rim 5,1.9; 8,30; Gal 2,16-21, te, s druge strane, opravdanja ili potpunog i trajnog zajedništva s Bogom u slavi, kako naglašava, primjerice, Prva Solunjanima u svome petom poglavlju (usp. 1Sol 5,10).¹⁰

2.2. Literarni i teološki kontekst izabranog biblijskog teksta: Rim 5,1-5

Biblijski tekst u Rim 5,1-5 za većinu bibličara dio je veće literarne jedinice koju čini niz poglavlja Poslanice Rimljanima. Većina se tumača ovoga spisa slaže kako je naš mali ulomak – Rim 5,1-5 – dio narativ-

⁶ Usp. MAYER, ἐλπίς, ἰδος, ἡ *elpis*, 438-439.

⁷ Usp. *Isto*, 439.

⁸ Usp. J. A. FITZMYER, *Romans. A new translation with introduction and commentary*, New Haven – London, 2008., 395-396.

⁹ Usp. MAYER, ἐλπίς, ἰδος, ἡ *elpis*, 438-439.

¹⁰ Usp. *Isto*, 438; J. D. G. DUNN, *The Theology of Paul the Apostle*, London – New York, 1998., 475-482.

ne jedinice koja započinje petim, a okončava osmim poglavljem ovoga spisa.¹¹ Istodobno, treba reći kako se nemali broj biblijskih stručnjaka odlučuje i za promatranje teksta u Rim 5,1-5 na način da isti tekst promatra kao nastavak prva četiri poglavlja ovoga spisa i to prije svega iz razloga tematske i lingvističke podudarnosti biblijskog teksta.¹²

Kad to kažemo, na umu imamo Pavlov govor o sudu Božjemu i, s druge strane, o Božjem činu opravdanja i spasenja čovjeka koji dominira prvim četirima poglavlja ovoga spisa, a isti diskurs odjekuje i prvim redcima petog poglavlja ovoga spisa.¹³ Osim toga, tekst u Rim 5,1-5 dio je pak literarne dionice teksta Rim 5,1-11, gdje se u prvi plan stavlja govor o opravdanju i miru vjernika s Bogom na osnovu Kristova posredništva u korist svakoga čovjeka.¹⁴ To je ujedno već i naglašeno u takozvanom *propoziciju*, odnosno temeljnoj tezi ove poslanice u Rim 1,16-17 gdje Pavao naglašava kako je evanđelje snaga na spasenje svakomu tko vjeruje, Židovu najprije pa Grku.¹⁵

Pavao u Rim 1,16-17 želi reći da je putem vjere u Krista svakome čovjeku, bez obzira na podrijetlo, omogućen pristup Božjem životu. Iz navedenog razloga je tekst u Rim 5,1-11, a čiji dio uzimamo kao središte naše analize, prikaz učinaka Božjeg čina pomirbe ljudi s Bogom u žrtvi svoga Sina.¹⁶ Ista literarna jedinica Rim 5,1-11 svoj nastavak ima u tekstu Rim 5,12-21 gdje Pavao na način usporedbe dvaju likova, Adama i Krista, na jedan tipološki način želi prikazati ono što Krist čini za ljudski rod kao takav.¹⁷ Cjelokupno pak peto poglavlje ove poslanice svoj vrhunac doseže u osmom poglavlju gdje se Duh Božji, koji biva naglašen već u Rim 5,1-5, prikazuje kao vitalna sila koja vjernike trajno privodi Božjem životu.¹⁸

3. Duhovnost biblijskog teksta iz Poslanice Rimljanima (Rim 5,1-5)

3.1. Opravdanje po vjeri u Krista

Na samome početku promišljanja teksta u Rim 5,1-5 treba pojasniti smisao izraza *opravdanje*. Isti izraz u ušima suvremenog čitatelja ovoga teksta u prvi mah

priziva govor o pravdi kao nečemu što ima sudski predznak, odnosno govor o uredbama i propisima. No, to nije primarno na srcu svetome Pavlu dok govori o opravdanju. Kad govori o *opravdanju*, Pavao smjera prije svega na govor o odnosu između čovjeka i Boga. Biti opravdan tako jednostavno, znači obnoviti relaciju s Bogom putem stupanja u odnos s Kristom. Isti odnos treba biti uspostavljen po prvi put s Bogom koji se objavio u osobi Isusa Krista ili pak iznova popravljen u slučaju raskidanja saveza sa istim Bogom. Iz tog razloga biva jasna temeljna teza Poslanice Rimljanima o snazi Božjoj u evanđelju kojoj se pristupa po vjeri (usp. Rim 1,16-17). Jedni u taj odnos uvijek iznova ulaze, a drugi to čine možda po prvi put. Tako se riječ *Grci* u tekstu odnosi na sve one narode koji će se istinski otvoriti Kristu slušajući riječi evanđelja i stupiti u vitalni odnos s Njim.¹⁹ To su oni koji možda tvrdokorno sjede kod kuće ispred televizora i protive se Crkvi, a da ju nikada nisu istinski upoznali. Oni koji odbijaju priznati svoje grijeha u iskrenoj i skrušenoj ispovijedi jer u tome ne vide neki veliki smisao.

Iz svega dosad navedenoga biva jasnije kako je opravdanje Božji čin kojim se čovjek iznova osposobljava za ulazak u prostor milosti Božje. Sam sebe opravdati ne može te to čini Bog u žrtvi Sina – Isusa Krista. Istom sinovljevu aktu sve stvorenje pod nebom pozvano je pristupiti u vjeri. Vjera tako čini temelj za primanje dara opravdanja Božjega. Iz tog razloga čin Isusa Krista kojim pomiruje svijet s Bogom te čovječanstvo, odnosno humanitet o kojemu Pavao progovara već u prvome poglavlju ovoga spisa, ulazi na nezasluženi način u prostor mira koji Krist daje (usp. Rim 1,18-32).

Mir o kojemu je ovdje riječ, kako, primjerice, talijanski bibličar Giuseppe Barbaglio naglašava, nije stvar psihologije ili političkih previranja u smislu odsutnosti konflikta, već mir koji se tiče stanja ljudskog roda pred Bogom.²⁰ Istome miru čovjek pristupa svojim činom vjere u osobu Isusa Krista, a ne nekim vanjskim znakom pripadnosti Božjem narodu. Ipak, kako biva jasno u ovoj poslanici, za kršćanina način ulaska u isti prostor milosti jest čin krštenja, tj. suukopanosti u smrt Kristovu kako bi se su-uskrslo s Njim u slavu (usp. Rim 6,1-14).

Drugim riječima, ono što propovijeda Crkva jest govor o Bogu koji se prigiba u našu ljudsku stvarnost te nam nudi mir i zajedništvo po vjeri u Njegovu Sina. To je, dakle, ponuda koju netko u vjeri prihvaća, a netko jednostavno to ne želi. Takvima se može pomoći jedino moleći za njih i svjedočeći

¹¹ Usp. FITZMYER, *Romans*, 393.

¹² Usp. PENNA, *Lettera ai Romani*, 340-341.

¹³ Usp. PENNA, *Isto*, 340-342.

¹⁴ Usp. FITZMYER, *Romans*, 393-394; J. D. Moo, *The Epistle to the Romans*. NICN, Grand Rapids (MI), 1996., 296-298.

¹⁵ Kad se kaže *propositio*, misli se na temeljnu tezu spisa koja kasnije u tijeku naracije biva podvrgnuta ispitivanju. Usp. PITTA, *L'evangelo di Paolo*, 241-243.

¹⁶ Usp. FITZMYER, *Romans*, 394.

¹⁷ Usp. *Isto*, 406.

¹⁸ Usp. *Isto*, 405.

¹⁹ Usp. Moo, *Romans*, 69-75.

²⁰ Usp. G. BARBAGLIO, *La teologia di Paolo. Abbozzi in forma epistolare*, Bologna, 1999., 596-601.

svojim životom vjeru u Krista. Ne, dakle, nekim silovitim pokušajima obraćenja drugoga ili izbjegavanjem ljudi koji ne vjeruju, nego upravo ulazeći u prostor njihova života kako bi im se navijestilo snagu bivanja kršćaninom. Kako se to čini? Blago i s poštovanjem njihove osobe. Čovjeka tako poštujuemo bez obzira što vidimo i znamo da ne živi moralnim životom. Sjest ćemo s njim za stol bez obzira što znamo da nije oličenje morala. Majku koja je rastavljena i živi u trećem braku nećemo prekrižiti jer mi sada živimo svoj život u svetosti života. Ona je i dalje majka svoje djece i potrebna je ljubavi, bez obzira što živi u trećem braku. Naravno, isto vrijedi i za svećenike. Nisu ni oni lišeni grijeha i slabosti, no ipak se trude i bore svakoga dana opstati i ostati u svojoj službi. Svi smo, dakle, pozvani postati i ostati ponizni prigibatelji pred Bogom koji se javio u osobi Isusa Krista te trajno djeluje u snazi svoga Duha među nama.

3.2. Nada koja ne postiduje ni u tjeskobama života

Nadovezujući se na misao izrečenu u Rim 5,1, Pavao Isusa Krista u Rim 5,2 prikazuje kao Onoga koji otvara prostor milosti, a pristupa mu se vjerujući u Boga (Krista). Dakle, istina da je čovjek pomiren s Bogom u osobi Isusa Krista jest prostorno-prezent-ski *factum* koji karakterizira svakoga vjernika. Onaj tko vjeruje u to već sada ulazi u prostor milosti. Ne jednoga lijepoga dana, nego već sada i ovdje. Ista činjenica biva uzrokom neizmjerne radosti, odnosno vjernik je onaj koji se diči onim što istinska vjera rađa, a to je sama nada slave Božje kako je sada vidljivo u Rim 5,2. Na taj način biva jasno kako je kršćanski život u tijelu uvijek dinamičan, u smislu da je vjernik onaj koji već sada živi u odnosu milosti po Kristu, a istodobno, živeći u vjeri, nada se ulasku u prostor buduće i apsolutne Božje slave. O tome uvijek vrijedi promišljati u konkretnim okolnostima svoga obiteljskog i društvenog života.

I onda, kad se sve dosad rečeno o nadi koju naviješta Pavao čini kao jedna velika bajka, Pavao na snažan način dodaje: *i ne samo to*, te tako ukazuje i na tjeskobne trenutke življenja u nadi. Vjernik tako biva prikazan kao onaj koji se diči svojom vjerom i nadom u slavu Božju i u trenutcima životnih nevolja.²¹ Sve pak u snažnoj vjeri kako te iste nevolje rađaju postojanošću, a postojanost prokušanošću koja na koncu rađa nadom (usp. Rim 5,3). Pavao u tekstu gradacijski (*climax*) prikazuje kako istinska nada, paradoksalno, jača u trenutcima kušnji i životnih teškoća.²²

Čini se kako Pavao čini sve kako bi prikazao razliku između vjerničke nade koja ima temelj u Kristu i svih drugih pojavnih oblika nadanja.²³ Nada koja svoj temelj ima u Kristu ne može postidjeti. Jamstvo za to biva potom izraženo u Rim 5,5 gdje Pavao daje razlog nade za vjernika. Razlog se krije, ni više ni manje, nego u činjenici da je ljubav Božja razlivena u srcima vjernih po Duhu Svetome koji prebiva u srcima vjernika. Reći da je ljubav Božja razlivena u srcima, nije strano Hebrejskoj Bibliji, a vidimo ni novozavjetnim piscima. Biblijski se pisci na takav način izražavaju kad žele prikazati narav Božjih atributa poput milosrđa, mudrosti, milosti ili samog Duha Božjega koji biva dan ljudima (usp. Sir 1,9; 18,11; Ps 45, 3; Joel 3,1-2).²⁴

Na osnovu svega dosad rečenoga, vjernik nije, dakle, onaj koji neprestano kuka i tuži se kako ništa ne valja. On pred nevoljama i teškoćama života živi u vjeri i nadi kako Krist i tada upravlja njegovim životom. Život vjernika se dapače i profilira kroz nevolju i križeve života. Postavlja se tako istodobno i pitanje o smislu i kvaliteti naših molitava koje su često orijentirane na postizanje mira i odsustva patnje, odnosno oslobađanje od trpljenja i boli života. Time sva dublja teologija o suobličavanju Kristu kroz boli i poteškoće života pada u vodu.

Isto tako, shodno svemu navedenom, rađa se i pitanje o slici Boga koju Crkva propovijeda te stilu vjerničkog života u praksi. Kakav je on? Je li to život koji ozbiljno računa i suočava se s križevima života ili je život u kojemu nema mjesta patnji i žrtvovanju? Je li to život u kojemu se traga za molitvama koje će biti dovoljno snažne da ublaže patnju ili život koji će u molitvi tražiti snagu za nošenje istih patnji? Jer često se događa da brojni mole i zagovaraju za druge, a ništa se na ljudskom planu ne događa te ljudi na koncu umiru. Mnogima tada to biva razlogom napuštanja crkvenog prostora i života u vjeri, jer da je Bog stvaran i svemoguć spasio bi supruge koje boluju od tumora dojke ili očeve koji umiru od raka prostate. Djeca koja odmalena boluju od dijabetesa mnogima su razlog da odveć lako kažu da Boga nema i sl. Stoga je, kako se čini, Pavlov govor o nadi više nego aktualan jer ukazuje na jedan vrlo realan život koji je neminovno obilježen boli i patnjom. No, boli i patnjom koju se zajedno s Kristom koji s nama pati može nositi te time ipak biti zadovoljan čovjek.

način stupnjevite gradacije smjera prema kulminaciji teksta. Usp. PENNA, *Isto*.

²¹ Usp. PENNA, *Lettera ai Romani*, 348-349.

²² Pavao se služi literarnom tehnikom, koja se naziva *gradatio* ili *climax*. Ciljano se, dakle, u tekstu pomoću vezivanja pojma na

²³ Usp. PENNA, *Isto*, 348-352.

²⁴ Usp. FITZMYER, *Romans*, 398.

3.3. Nada u odnosu s ljubavlju koju aktualnom čini djelovanje Duha Svetoga

Vrijedno je uočiti kako govor o nadi u Rim 5,1-5 svoju poveznicu dobiva, osim s vjerom, i s ljubavlju koja biva zajamčena djelovanjem Duha Svetoga u vjernicima. U snazi djelovanja Duha vjernik živi trajno u nadi potpunog i konačnog zajedništva s Kristom.²⁵ Životna snaga Duha Svetoga u vjernicima time trajno održava živu nadu koja svoj izvor i uvir ima u osobi Isusa Krista, koji je Boga objavio te samim činom toga Božjeg prilaska čovjeku uveo ga u prostor milosti od koje on trajno može živjeti. Kako na zemlji, tako i u nebu.

Kršćanin je onaj koji vjeruje u živo djelovanje Duha Svetoga. On ga ne vidi, ali ga u vjeri osjeća uvijek prisutnim i živim. I to upravo u svim onim trenucima kad nam u životnim teškoćama sam Duh ne da da klonemo, nego nas pridiže kako bismo nanovo ustali i nastavili živjeti. Duh Sveti tako pokazuje da Bog u Kristu nije Bog mrtvih, nego Bog živih. On nije ideja ili neka apstraktna kategorija kako se često čini zbog odveć banalnog govora o istom Duhu. Sve pak iz razloga što ga se često pokušava objasniti na odveć materijalan način. A on nadilazi kategorije ljudskog hvatanja rukom. Već sama riječ *Duh* kazuje da je posrijedi nešto što se ne može obuhvatiti ili do kraja pojasniti.

Postavlja se, dakle, pitanje: Gdje i kako djeluje Duh Sveti? Formula odrješenja od grijeha koju svećenik izgovara nad glavom skrušena grešnika (penitenta) ukazuje kako je on djelatan u trenucima u kojima čovjek priznaje svoju malenost i nedostatnost pred Bogom. Onda kad čovjek priznaje da je pogriješio te odlučuje svoj život mijenjati u svjetlu Božje riječi. Duh je tada živ i aktualan. Tada muž odlučuje prestati varati svoju ženu, a žena odlučuje biti istinski vjerna svome mužu. Djeca tada priznaju svoja mladenačka lutanja u potrazi za ispunjenjem i srećom na krivim mjestima. Studenti tada odlučuju učiti kako bi stekli znanje za život te položili ispite u kojima ne vide neki smisao jer su odveć nezreli da to tada shvate i prihvate. U snazi djelovanja Duha odlučuju se za učenje kako ne bi optuživali profesora da je prezahtjevan i odveć okrutan pred njihovim neznanjem i silama zla koje su se odjednom tako silovito okomile na njih. Djelovanje Duha očituje se i u trenucima pohoda bolesnicima po kućama koji unatoč starijoj životnoj dobi neće onda govoriti kako nemaju grijeha jer znaju da svakoga dana gđu svoje najbliže koji im nastoje ugađati ne bi li im udovoljili i ne prekršili drevnu zapovijed: *Poštuj oca*

i majku da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji! Potreban je, dakle, Duh Božji, taj nevidljivi vjetar koji od ljudi čini Božje ljude i uvodi ih u intimni odnos s Bogom Ocem kojemu se oni jednom u punini nadaju prispjeti.

4. Pitanja za završno osobno ili zajedničko promišljanje o vjeri na temelju pročitane biblijskog teksta (Rim 5,1-5)

O svemu dosad izrečenom i promišljanom na temelju biblijskog teksta koji je bio u središtu naše analize moguće je još jednom promisliti na temelju nekih jednostavnih pitanja koja će biti stavljena pred svakog sudionika biblijske, odnosno katehetske skupine. Pitanja su to koja mogu biti pokretač svima za promišljanje:

- I. Shvaćam li što je kršćanski govor o nadi te što joj je temelj?
- II. Ima li kršćanski govor o nadi veze s govorom o nadi na jednoj općeljudskoj razini? Ako ima, kakav je to odnos?
- III. Jesam li shvatio istinu da je Bog u svome Sinu pomirio svijet sa sobom?
- IV. Mogu li prihvatiti činjenicu da je život u nadi život koji unatoč teškoćama i nevoljama života ima smisla u zajedništvu s Kristom koji kad ja patim, pati zajedno sa mnom?
- V. Prihvaćam li sliku Boga koji ne intervenira uvijek automatski na sve moje povike?
- VI. Što je Duh Sveti te na koji način on djeluje u našim životima? Kako on ukazuje na Boga u konkretnim okolnostima našega života?

● Molitveni završetak susreta

Zahvaljujemo Ti, Gospodine, što si nam omogućio da te susretnemo u Tvojim svetoj Riječi koju nam daruješ kao snagu na našem životnom putu u vjeri. Ta Riječ nam je svjetlo na putu života u svim našim ljudskim nastojanjima da Ti budemo istinski vjerni. Ovaj puta govorio si nam o nadi. O tome koliko nam je potrebno neprestano propitkivati sebe i svoju nadu u Tebe koji si živi Bog. U protivštinama života često nam je teško vjerovati i nadati se, no Tvoj Duh nam ne da da odustanemo i malakšemo. Izlio si svoju ljubav u naša srca, a živom ju čini djelovanje tvoga Duha. Daj da mu budemo trajno otvoreni u okolnostima našega života. I to u svijetu koji zaboravlja važnost vjere jer zaboravlja Krista. Mi ne želimo biti takvi, već biti oni koji će obnavljati svoj krsni savez s Bogom te živjeti u nadi potpunog sjedinjenja s Tobom u slavi. Jačaj nas i snaži na tome putu! To molimo Tebe koji živiš i kraljuješ u vijeke vijekova. Amen. ■

²⁵ Usp. C. M. ÁVILA, El Espíritu Santo y la esperanza en el discurso performativo de la escatología cristiana, u: *Teología y cultura* 13 (2016.) 18, 57-78.